

AHLAK DEĞERLER
ve
EĞİTİMİ

Değerler Eğitimi Merkezi

© Eserin her türlü basım hakkı anlaşmalı olarak
Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları'na aittir.

Dem Yayınları Ensar Neşriyat Tic. A.Ş. Organizasyonudur.

ISBN : 978-605-4036-50-9

Sertifika No: 17576

Kitabın Adı

Ahlak Değerler ve Eğitimi

Yazarı

Prof. Dr. Recep KAYMAKCAN

Yrd. Doç. Dr. Hasan MEYDAN

Yayına Hazırlayan

Ahmet Yasin Okudan

Kapak & Sayfa Tasarımı

Nuray Yüksel

Baskı-Cilt

ÇINAR MAT. ve YAY. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.

100. Yıl Mahallesi Matbaacılar Caddesi

Ata Han No:34 / 5 Bağcılar - İSTANBUL

Tel: 0212 628 96 00 - Faks: 0212 430 83 35

Sertifika No: 12683

1. Basım

Kasım 2014 / 2.000 adet basılmıştır.

İletişim

Ensar Neşriyat Tic. A.Ş.

Oruçreis Mahallesi Giyimkent 12. Sokak No: 40/42 Esenler/ İstanbul

Tel : (0212) 491 19 03-04 Faks : (0212) 438 42 04

www.ensarnesriyat.com.tr e-mail: ensar@ensarnesriyat.com.tr

AHLAK DEĞERLER ve EĞİTİMİ

Prof. Dr. Recep KAYMAKCAN
Yrd. Doç. Dr. Hasan MEYDAN

İstanbul 2014

Prof. Dr. Recep KAYMAKCAN

Elektronik Posta: kaymakcan@yahoo.com / **Yazışma Adresi:** T.C Gençlik ve Spor Bakanlığı Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü, Söğütözü Mah. 2176 Sok. No:25 Çankaya-Ankara / **İlgi Alanları:** Karşılaştırmalı din eğitimi, din eğitimi politikaları, gençlik ve din, hoşgörü ve insan hakları eğitimi, değerler eğitimi, din dersi öğretmeni yetiştirme, dini kurumlar / **Yayın ve Diğer Çalışmalarından Seçmeler:** Kaymakcan, R. (2007) Gençlerin Dine Bakışı: Karşılaştırmalı Türkiye ve Avrupa Araştırması, DEM Yayınları, İstanbul • Kaymakcan, R. (2009), Öğretmenlerine Göre Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri, Yeni Eğilimler: Çoğulculuk ve Yapılandırmacılık, Dem Yayınları, İstanbul • Kaymakcan, R. (2010), "A Turkish Response to the REDCo Project", Religion & Education, vol. 37, 1-5 • Kaymakcan, R. (2011), "Pluralismus und Konstruktivismus in der türkischen religionslehre für Religionslehrer und Religionsunterrichtsprogramme", eds, B. Uçar & D. Bergman, Islamischer Religionsunterricht in Deutschland, Verlag V&R Unipress, Göttingen, ss. 185-200 • Kaymakcan, R.(2011), "Islam in Turkish Religious Education: from traditional Understanding to Modern", ed. E. Aslan, Islamic Textbooks and Curricula in Europe, Peter Lang, New York, ss. 251-272. • Kaymakcan, R. & Meydan, H. (2012). "Yerel-Evrensel İkileminde DKAB ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Değerler", Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri (Değerler Eğitimi Özel Sayısı), 12 (2), s.1573-1591 • Kaymakcan, R., Aşlamacı, İ., Yılmaz M. & Telli, A. (2013). Seçmeli Din Eğitimi Dersleri İnceleme ve Değerlendirme Raporu, Dem Yayınları, İstanbul.

Yrd. Doç. Dr. Hasan MEYDAN

Elektronik Posta: hasanmeydan77@gmail.com.tr / **Yazışma Adresi:** Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Merkez Kampüsü, İncivez Zonguldak / **İlgi Alanları:** Değerler Eğitimi, Vatandaşlık Eğitimi ve Din Öğretimi, Ahlak Eğitimi, Yüksek Din Öğretimi / **Yayın ve Diğer Çalışmalarından Seçmeler:** Kaymakcan, R. & Meydan, H. (2010) Demokratik Vatandaşlık ve Din Öğretimi: Yeni Yaklaşımlar ve Türkiye’de DKAB Dersleri Bağlamında Bir Değerlendirme, İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl: 1, Sayı:1, sayfa: 29-53 • Kaymakcan, R. – Meydan, H. (2012) “Yerel-Evrensel İkileminde DKAB ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Değerler”, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri (Değerler Eğitimi Özel Sayısı), 12 (2), s.1573-1591 • Kaymakcan, R. – Meydan, H. (2011) “DKAB Programları ve Değerler Eğitimi: DKAB Programları ve Öğretmenlerinin Görüşleri Bağlamında Bir Değerlendirme”, Değerler Eğitimi 9 (21), s.29-55 • Meydan, H. (2013) Din, Ahlak ve Değerler Alanı Seçmeli Derslerinin Öğrenci Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 40, 219-250 • Kaymakcan, R; Meydan H. Telli, A.; Cevherli K. (2013) Paydaşlarına Göre İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) Programının Değerlendirilmesi, Değerler Eğitimi Dergisi, 11 (26) 71-110.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	11
-------------	----

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK ve KAVRAMSAL TEMELLENDİRME

I. Temel Kavramlar.....	15
A. Ahlak	15
B. Etik	20
C. Ahlaki Davranış	21
D. Dışsal Ahlak / İçsel Ahlak	23
E. Değer.....	24
F. Erdem/ Fazilet	27
G. Karakter ve Ahlaki Karakter.....	29
II. Ahlak ve Değerler Eğitiminin Önemi.....	32
III. Ahlak ve Değerler Eğitiminin Amacı.....	38
IV. Ahlak ve Değerler Eğitiminin İmkânı	41

İKİNCİ BÖLÜM

AHLAK ve DEĞERLER EĞİTİMİNE DAİR ÖRNEK ÇALIŞMALAR

I. Klasikleşmiş Kaynaklar	47
A. Aristoteles: Nikomakhos'a Etik/ Ahlak.....	48
B. İbn Miskeveyh: Tehzibü'l Ahlak	50
C. Gazali: İhya ve Ey Oğul	53
D. Nasiruddin et- Tusî: Ahlâk-ı Nasırî	57
E. Kınalızâde Ali Efendi: Ahlak-ı Alaî	60

II. Güncel Çalışmalardan Örnekler.....	62
A. Değerler ve Eğitimi	63
B. Küreselleşme Ahlak ve Değerler.....	64
C. Teorik ve Pratik Yönleriyle Ahlak	65
D. Çağımızın Ahlak Bunalımı ve Çözüm Arayışları.....	65
E. Değerler Eğitimi Uluslararası Konferansı	66
F. Sosyal ve Kurumsal Yönleriyle Değerler Eğitimi Sempozyumu. .	67
.....	67
G. II. Uluslararası Değerler ve Eğitimi Sempozyumu	67
H. Değerler Eğitimi Dergisi (DED)	68
I. Etkinlik ve Materyaller.....	69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AHLAKIN TEMELLENDİRİLMESİ ve BAŞLICA AHLAK KURAMLARI

I. Ahlakın Temellendirilmesi	73
A. Dini/Teolojik Temellendirme	75
B. Toplumsal/Sosyolojik Temellendirme	82
C. Hümanist/Antropolojik Temellendirme	86
II. Başlıca Ahlak Kuramları.....	90
A. Deontolojik/Ödev Ahlak(ı).....	90
B. Teleolojik/Sonuççu Ahlak.....	93
C. Erdem Ahlakı	96

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İSLAM AHLAKI

I. Cahiliye Ahlakından İslam Ahlakına.....	101
II. İslam Ahlakının Kaynakları.....	103
III. İslam'da Ahlakın Yeri	105
IV. İslam Ahlakının Özellikleri.....	108

V. İslam Ahlak Düşüncesinin Gelişim Yönleri.....	112
A. Geleneksel İslam Ahlakı.....	112
B. Felsefi İslam Ahlakı.....	114
C. Kelami İslam Ahlakı.....	116
D. Tasavvufi İslam Ahlakı.....	118
VI. Müslüman'a Bakan Yönüyle İslam Ahlakı.....	121
A. Bireysel Ahlak.....	121
B. Aile Ahlakı.....	128
C. Toplumsal Ahlak.....	132

BEŞİNCİ BÖLÜM

DEĞERLER EĞİTİMİ

I. Eğitim ve Değerler Eğitimi.....	137
II. Ahlak Eğitiminde Güncel Bir Yaklaşım: Değerler Eğitimi.....	138
III. Ahlak ve Değerler Eğitiminde Farklı Ülke Tecrübeleri.....	141
IV. Gelişim ve Öğrenme Kuramları Açısından Değerler Eğitimi..	146
A. Psikanalitik Kuram Açısından.....	147
B. Psikososyal Kuram Açısından.....	151
C. Bilişsel Ahlaki Gelişim Kuramı Açısından.....	155
D. Davranışçı Öğrenme Kuramı Açısından.....	160
E. Sosyal Öğrenme Kuramı Açısından.....	161
F. Yapılandırmacı Öğrenme Yaklaşımı Açısından.....	163
V. Değerler Eğitiminde Yaklaşımlar.....	168
A. Değer Aktarma Yaklaşımları.....	170
1. Değer Telkini.....	171
2. Davranış Değiştirme.....	173
B. Değer Geliştirme Yaklaşımları.....	174
1. Ahlaki Muhakeme.....	175
2. Değer Analizi.....	178
3. Değer Açıklama.....	180
C. Bütüncül Değerler Eğitimi.....	183

1. Adil Topluluk Okulları.....	184
2. Karakter Eğitimi	186

ALTINCI BÖLÜM

AİLEDE DEĞERLER EĞİTİMİ

I. Ailenin Değerler Eğitimindeki Yeri ve Önemi.....	193
II. Farklı Aile Tutumlarının Değerler Eğitimine Etkisi	196
III. Değerler Eğitiminde Aile Stratejileri	200
IV. Değerler Eğitiminde Aile İçi Etkinlikler	203
V. Bir Değer Olarak Ailede Güven ve Özgüven Eğitimi	205
A. Güven ve Özgüven Eğitiminde Dikkat Edilecek Hususlar....	208

YEDİNCİ BÖLÜM

OKULDA DEĞERLER EĞİTİMİ

I. Okulun Değerler Eğitimindeki Yeri	213
II. Türkiye’de Okullarda Değerler Eğitimi.....	215
III. Okul Müfredatında Değerler ve Eğitimi	216
IV. Değerler Eğitiminde Örtük Program	220
V. Okulda Değerler Eğitimi Programı Hazırlama ve Uygulama	222
VI. Değerler Eğitimi Bağlamında Okul Genelinde Yürütülebilecek Çalışmalar	228
VII. Bir Değer Olarak Okulda Hoşgörü ve Eğitimi	231
A. Hoşgörü’yü Güçlendiren ve Zayıflatan Hasletler	236
B. Okulda Hoşgörü Etkinlikleri	237

SEKİZİNCİ BÖLÜM

SINIFTA DEĞERLER EĞİTİMİ

I. Sınıf ve Öğretmenin Değerler Eğitimindeki Yeri	241
II. Sınıfta Değerler Eğitimi Stratejileri.....	241
A. Öğretmenin Ahlaki Rehberliği.....	244
B. Sınıfta Ahlak Topluluğu Oluşturma	246
C. Ahlaki Disiplin.....	248
D. Demokratik Sınıf Ortamı Oluşturmak.....	250
E. Değerleri Eğitim Programı ile Bütünleşik Öğretmek.....	251
F. İşbirlikçi Öğrenmeyi Kullanmak.....	252
G. Elinden Gelenin En İyisini Yapma Alışkanlığı Geliştirmek....	253
H. Ahlaki Muhakemeyi Cesaretlendirmek	256
I. Çatışma Çözme Yönetimini Öğretmek.....	256
III. Değerler Eğitimi Bağlamında Sınıfta Yürütülebilecek Diğer Çalışmalar	258
IV. Sınıfta Sorumluluk Eğitimi	259
A. Sorumluluğu Güçlendiren ve Zayıflatan Hasletler.....	260
B. Sınıfta Sorumluluk Eğitimi İçin Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar.....	261
KAYNAKÇA	265

ÖNSÖZ

Üstün ve şerefli bir varlık olarak yaratılmış olan insan hem madde hem de mana âlemini bu üstünlük ve şerefe yakışır bir şekilde imar etmekle görevlendirilmiştir. Bu görevi gerçekleştirebilmek için ihtiyaç duyacağı yetenekler kendisine bahşedilirken iyilik ve kötülüğün yolları da gösterilmiştir. Kendisinden beklenen; hayat yolculuğu boyunca emanetçisi olduğu kıymetli yetenek ve imkânları kötülöklere gömmeyip, tertemiz koruyarak hem dünya hem de ahiret mutluluğuna erişmektir. İnsanların büyük kısmının paylaştığı gerçek davranış standartları olan değerler ile insan davranışlarının ve insanlar arasındaki ilişkilerin belirleyicisi olan ahlak, insanın bu yolculuğunda ona rehberlik eder. Bir yönüyle insanın değerler ve ahlaktan nasibi onun yolculuğunun huzur, istikamet ve semeresini belirler.

Aklı, duyguları ve iradesi temel insani değerlerle bezenmiş ve onları referans alarak işleyen bireyler kendisi ve çevresindekiler için huzur ve bereket kaynağı olurlar. İyiliği seven ve sevginin gerektirdiği özen ve fedakârlığı gösteren bireyler daha yaşanabilir bir dünyaya açılan kapılar olurlar. Zira insan sahip olduğu değerlere uygun tutum ve davranışlar geliştirir. Kişiliğimizin yapı taşı olan değerlerimizi hayat boyu birlikte olduğumuz çeşitli grup ve kurumlarda planlı ya da plansız öğrenmeler yoluyla ediniriz. Bazen olumlu bir örnek neyin yapmaya değer olduğunu anlatırken bazen de olumsuz bir örnek neyin değersiz olduğunu konusunda fikir yürütüp sonuca varmamızı sağlar.

Toplumsal yapıyı oluşturan ekonomi, siyaset, aile, hukuk, eğitim ve din gibi temel kurumların hepsi kendisine ait değerleri içerirler ve bizleri bu değerleri özümsemeye davet ederler.

Eğitim, toplumsal değerlerin geliştirilip bireye aktarılmasında en önemli kurumlardan birisidir. Eğitimde çoğu zaman somut akademik hedeflere odaklanılsa da bunların altında yatan değer aktarımı ve farkındalığı fonksiyonunu görmezden gelemeyiz. İçinde yaşadığımız dönemde değerler eğitimi, eğitimin tabii bir işlevi olmanın ötesinde bir ihtiyaç olarak da kendisini gün geçtikçe artan bir oranda hissettirmektedir. Dünyadaki tüm çocuklar şiddet, gün geçtikçe büyüyen sosyal problemler ve birbirlerine karşı ve onları çevreleyen dünyaya karşı saygı yoksunluğundan giderek daha çok etkilenmektedir. Pek çok ülkedeki ebeveynler ve eğitimciler alarm çanları çalan bu eğilimi tersine çevirebilmek için değerler eğitimi üzerinde yeni bir bilinçle durma gereği hissetmektedir.

Bilişim imkânlarının, bu imkânları değer odaklı kullanan sağlıklı formların üretiminden çok daha hızlı geliştiği günümüzde eğitimciler ve ebeveynler genç insanlarda ahlaki değerleri kalıcı hale getirmek için bu değerleri farklı formlarda sunmanın yollarını aramaktadırlar. Ebeveyn ve eğitimciler uyguladıkları yöntemlerle erdemlerin bireyin kendisi ve kendisi dışındaki varlıklar için gerçekten önemli olduğunu onlara hissettirebilmelidir. Bunun gerçekleştirilebilmesi, alan üzerine yapılacak çalışmalardan elde edilecek sonuçlardan yararlanarak eğitimci ve ebeveynlerin farkındalık, bilgi, birikim ve materyal anlamında desteklenmesi ile mümkündür.

Bu çalışma, eğitimci ve ebeveynlere hem kendi değer dünyalarını zenginleştirme hem de yarının yetişkinlerine temel değerlerimizi kazandırmada geleneksel ile günceli bir araya toplayan, teorik ve pratik bir destek noktası oluşturmayı amaçlamaktadır. Çalışma önce ahlak, değerler ve ahlaki karakter üzerine ahlak ilmi ve İslam ahlakı merkezli birikimi yeni bir bakış açısıyla okuyucuya sunmaya çalışmaktadır. Ardından günümüzde en yaygın bir şekilde kabul gören ve uygulanan

ahlak eğitimi formu olan değerler eğitimini ele almaktadır. Böylelikle bir yandan değerler ve eğitiminin ahlak ve İslam ahlakı içindeki köklerini okuyucuya görme imkânı verirken diğer yandan da günümüz değerler eğitimi çalışmalarına bu eğitimin geleneksel boyutunu oluşturan ahlak ve eğitimi üzerinden katkı yapmaya çalışmaktadır. Değerler eğitimi üzerine yapılan teorik incelemelerin ardından evde, okulda ve sınıfta değerlerin öğretiminin nasıl olması gerektiği örnek yöntem ve ilkeler üzerinden sunulmaktadır.

Teorik ve kavramsal temellendirme başlığını taşıyan ilk bölümde ahlak ve değerler eğitimi alanının temel kavramları; bu kavramlara ilişkin psikolojik, sosyolojik, dini, felsefi ve eğitimsel yaklaşımları göz önünde bulunduran çözümleyici bir tavırla ele alınmakta ve değerler eğitiminin önemi, amacı ve imkânı tartışılmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde kendini yetiştirmek isteyen ebeveyn ve eğitimcilerle ahlak ve değerler eğitimi alanına giriş yapmak isteyen araştırmacıların öncelikle bakmasında yarar görülen klasik ve güncel çalışmalar özetle tanıtılmaktadır.

Üçüncü bölüm özetle “Neyi yapmalıyız?” ve “Niçin yapmalıyız?”ın cevabına dair bir arayış olan ahlakın temellendirilmesi problemini; insanlık tarihinde ahlakın en büyük yoldaşı olan din ve bu yoldaşıktan kaynaklanan karşılıklı ilişkileri ve belli başlı normatif ahlak kuramlarını ele almaktadır. “İslam Ahlakı” başlığını taşıyan dördüncü bölümde ise cahiliyeden İslam’a geçişin ahlaki anlamda ne ifade ettiği, İslam ahlakının ve İslam ahlak düşüncesinin kaynakları, İslam ahlakının ayırt edici özellikleri, gelişim yönleri ve İslam ahlakçılarının ahlakı ele alış tarzına bağlı kalınarak bireysel ahlak, aile ahlakı ve toplumsal ahlaka ilişkin konular incelenmiştir.

Geleneksel ahlak düşüncesi ve eğitiminde derin köklere sahip olan ve son çeyrek yüzyılda ahlak eğitimi alanına yeni bir soluk getiren değerler eğitimi beşinci bölümde ele alınmaktadır. Bölümde farklı ülke tecrübeleri özetle sunulurken aslında son yıllarda değerler eğitimi farkındalığının evrensel bir olgu olduğu hissedilmektedir. Bölümün

devamında gelişim ve öğrenme kuramlarının değerler eğitiminde yol gösterici olabilecek sonuçları incelenmektedir. Son olarak literatürde ortaya konan farklı yaklaşımlar değer aktarma yaklaşımları, değer geliştirme yaklaşımları ve bütüncül yaklaşımlar ana başlıkları altında tanıtılmakta ve bu yaklaşımların nasıl bir değerler eğitimi öngördükleri tartışılmaktadır.

Çalışmanın altı, yedi ve sekizinci bölümleri ise değerler eğitiminin üç temel uygulama alanı olan aile, okul ve sınıfta uygulayıcılara yol gösterici stratejiler, uygulama ilkeleri ve etkinliklerden örneklerle ayrılmıştır. Bölümlerde bu eğitim ortamlarında değerler eğitiminin önemi ve konumuna dair genel değerlendirmelerin ardından sırasıyla ailede güven (özgüven ile beraber), okulda hoşgörü ve sınıfta sorumluluk değerlerinin eğitiminin nasıl olması gerektiği ele alınmış ve bu değerlerin eğitiminde okuyucuya yararlanabileceği ilkeler, yöntemler ve etkinlikler sunulmuştur.

Değerler eğitiminde ilke, yöntem ve teknikler, araç ve materyaller ebeveyn ve eğitimcilere yol gösterme açısından önemlidir. Ancak unutulmaması gereken temel ilke değerler eğitiminin birtakım teknikleri öğrenmek ya da paket program ve kitapları alıp sınıfta uygulamaya çalışmaya indirgenemeyecek kadar insana bağlı olduğudur. Değerler eğitimi her şeyden çok eğitimcinin üretkenliğine, rol modelliğine ve öğrenciyi arzu edilen değerlerin yaşandığı ortamlarla hem dem edebilme kabiliyetine bağlıdır.

Uzun soluklu bir çalışma sonucu ortaya çıkmış olan bu kitabın ahlak ve değerler eğitiminde farkındalık ve kalitenin geliştirilmesine karınca kararınca katkı sunacağını ümit ediyoruz. Kitabın hazırlanmasında emeği geçen tüm dostlarımıza teşekkür ederiz. Gayret bizden tevfik Rabbimizden...

Prof. Dr. Recep KAYMAKCAN

Yrd. Doç. Dr. Hasan MEYDAN

SAKARYA-2014

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK ve KAVRAMSAL TEMELLENDİRME

I. Temel Kavramlar

A. Ahlak

Ahlak, Arapça "hulk" kelimesinin çoğuludur. İslam kaynaklarında "hulk" ile ahlak aynı manaya kullanılmıştır. "Hulk" genelde yaratılış anlamına gelen "halk" kelimesi ile birlikte bir bütün olarak insanı tavsif etmek için kullanılır. "Hulk" insanın içsel/psikolojik özelliklerine, halk ise insanın dış/fizyolojik görünüşüne aittir. "Filan adamın halk ve hulk'u güzeldir." demek batın/ruhu ve zahiri/görünüşü güzeldir demektir (Gazali, 2000: 120; Erdem, 2006: 51, Çağrı, 1989:1). Türk Dil Kurumu Büyük Sözlük'te (TDK, 2011) ise ahlak "bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları" olarak tanımlanmaktadır.

Ahlak kavramı üzerine yapmış olduğumuz incelemeler beşeri ve sosyal bilimlerin yoğun ilgisine mazhar olmuş bir terim olarak ahlak kavramına dair tanımlamaların üç ana grupta toplanabileceğini gös-

termektedir. Birinci grup ahlak kavramının insanın davranışları, yaşam tarzı ve bu davranışlara dair içsel süreçleri ifade eden karakter veya huy ile benzer anlamlarda tanımlanmasıdır. İkinci gruptakiler ahlakı; insanın davranışlarını uydurduğu veya onun davranışlarını denetleyen dışsal ilkeler, ölçüler veya toplumsal normlar gibi kavramların içinde bulunduğu bir anlam çerçevesine gönderme yaparak tanımlamışlardır. Üçüncü gruptaki tanımlamalar ise ahlakı; ilk iki tanımda belirtilen bireysel ve toplumsal boyutlar üzerine betimleme veya iyileştirme/geliştirme amacıyla yürütülen hem teorik hem de pratik boyutlu bir ilim veya sanat olarak ele almıştır.

Ahlak üzerine yapılan tanımlamaların çoğunda bahsedilen bu üç farklı boyuttan birisine odaklanılmakta; bu ise ahlak kavramının anlaşılmasında kafa karışıklığına neden olabilmektedir. Bu odaklanmalardan belki de en köklü ve yaygın olanı ahlakı karakter ve huy ile eş anlamlı tutan tanımlamadır. Aristoteles'ten (2007) ilham alarak ahlakı "nefiste yerleşen bir huy" olarak tanımlayan İbn Miskeveyh (1983: 36) ve onu takip eden pek çok Müslüman ahlakçının yaklaşımı bu yöndedir. Ahlak, karakter ve huyu bir tutan bu tanımlama doğru olarak kabul edilse de ahlak kavramının yüklenmiş olduğu zengin anlamlardan sadece bir yönü ifade ettiğini belirtmek durumundayız. Aşağıda ahlak kavramının bahsi geçen üç farklı bakış açısı ve daha farklı bakış açılarına göre yapılan tanımlamalarından örneklerle ve açıklamalara yer verilmiştir:

a) *İnsanın karakter yapısı ve yapıp etmelerine bakan yönüyle ele ahlak:*

"Ahlak, nefsin düşünüp taşınmadan kendi fiillerini ortaya koymasını sağlayan durumdur. Bu durum iki şekilde oluşur birincisi çabuk öfkelenme, korkma durumu gibi mizaçtan kaynaklanan tabii ahlaktır; ikincisi ise başlangıçta düşünüp taşınma ile olurken gittikçe bir alışkanlık halini alır" (İbn Miskeveyh, 1983: 36).

"Ahlak, ruhta köklü bir şekilde yerleşip kendisinden fiil ve davranışların düşünmeden, zorlamaya ihtiyaç duymadan, kolaylıkla meydana geldiği heyet-i rasiha/güçlü bir haldir" (Gazali, 2000: 120).